

ΑΙ ΠΗΓΑΙ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ

Ὡς κοινότης ἐκ προσώπων φυσικῶν ἀποτελεσθεῖσα ἡ μονὴ τοῦ Φιλοσόφου, κατὰ τὸν μακροαῖωνα βίον αὐτῆς εὐλόγως ἐγνώρισε ποικίλας τύχας. Εἰς τοὺς κόλπους ἱστορικοῦ γεωγραφικοῦ χώρου ἰδρυθεῖσα ἠκολούθησε μετ' αὐτοῦ κοινὴν ἱστορικὴν πορείαν καὶ τύχην, ἀπὸ τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν καὶ ἀναστατώσεων, αἵτινες ἐσημειώθησαν ὀλίγον ἐνωρίτερον τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς καὶ διήρκεσαν αἰῶνας ὀλοκλήρους, μέχρι τῆς πτώσεως τῆς ἑλληνικῆς μεσαιωνικῆς αὐτοκρατορίας εἰς χεῖρας τῶν σταυροφόρων τῆς Δύσεως, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος καὶ μέχρι τῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς ἀκμῆς τοῦ ἐν Μυστιῶν δεσποτάτου τοῦ Μορέως, ἐν τέλει δὲ μέχρι τῆς Ἀλώσεως τῆς βασιλευούσης εἰς τοὺς Ἀσιάτας κατακτητὰς καὶ πέραν αὐτῆς διὰ μέσου τῶν χρόνων τῆς δουλείας εἰς τοὺς βαρβάρους μέχρι τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως. Τὰ εἰδικὰ γεγονότα ὅμως, τὰ χαρακτηρίζοντα τὴν ἱστορικὴν ζωὴν τῆς προκειμένης χριστιανικῆς ἀδελφότητος ἐν μέσῳ τῆς πολυκυμάντου ζωῆς τῆς χερσονήσου, καλυπτόμενα ἀπὸ χρόνου μακροῦ ζοφώδη περίοδον, δὲν ἐπιτρέπουν τὴν παρακολούθησιν τῆς διαγραφείσης πορείας τοῦ ἰδρύματος εἰς τὰς χαρακτηριστικὰς τοῦ ἀναπτυχθέντος βίου λεπτομερείας. Διότι ἔλλειπει τὸ σύνολον τῶν διαφόρων περιστατικῶν, τῶν τε γενικωτέρων καὶ τῶν ἐπὶ μέρους, δι' ὧν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐρευνηθῆ καὶ ἀναπαρασταθῆ ὁ ἱστορικὸς βίος τῆς μονῆς. Διὰ τοῦτο ἀρκούμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ μονὴ ἐπιζήσασα τῶν πολλῶν καὶ ἐν πολλοῖς δυσερευνήτων ἐθνικῶν δοκιμασιῶν, μετέσχε τῶν ποικίλων τοῦ ἔθνους περιπετειῶν, ἀνέπτυξε τὴν δυνατὴν ἀντίδρασιν κατὰ τὴν διαδραμάτισιν αὐτῶν καὶ ἐπέζησεν αὐτῶν.

Ὅταν ἡ μονὴ ἰδρύετο, ἡ Πελοπόννησος ἐτέλει ἡνωμένη μετὰ τοῦ θέματος Ἑλλάδος¹ πιθανώτατα, μετ' αὐτῆς δ' ἠκολούθει κοινὴν πορείαν. Βέβαιον

¹ N. A. Bees, Zur Sigillographie der Byzantinischen Themen Peloponnes und Hellas, « Βυζαντινὰ Χρονικά » (Πητροπούλεως), τόμ. ΚΑ' (1914), σελ. 214 κέξ. A. Rambaud, L'empire Grec du Xme siècle, Παρίσιοι 1870, σελ. 193. Ant. Bon, Le Peloponnèse Byzantin jusqu'en 1204, Παρίσιοι 1951, σελ. 91. Διον. Α. Ζακυνθινόυ, Μελέται περὶ τῆς διοικητικῆς διαιρέσεως καὶ τῆς ἐπαρχιακῆς διοικήσεως ἐν τῷ Βυζαντινῷ κράτει, « Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν », τόμ. ΙΖ' (1941), σελ. 248 - 252, τόμ. ΚΑ' (1951), σελ. 184 - 188.

εἶναι ὅμως, ὅτι εἰς μίαν ἐποχὴν ρευστότητος, λόγω τῆς καθόδου συμμείκτων λαῶν ἐν Πελοποννήσῳ, ἡ μονὴ εἶχε νὰ διαδραματίσῃ εἰς τὴν ἐφεξῆς δημιουργηθεῖσαν κατάστασιν σημαντικὸν ρόλον εἰς τὴν θρησκευτικὴν καὶ πνευματικὴν ζωὴν τῆς χώρας. Ὁπλισθεῖσα μὲ ἠθικὰ ἐφόδια ἀπὸ αὐτῆς τῆς ἰδρύσεώς της, εἶχεν ἐν πρώτοις νὰ προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας αὐτῆς χάριν τῆς νέας θρησκείας, συντελοῦσα εἰς τὴν ἐδραίωσιν καὶ ἐξάπλωσιν αὐτῆς εἰς τὴν ἐγγὺς τοῦ εὐαγοῦς τούτου οἴκου ὄρεινὴν χώραν, διότι εἶναι γνωστόν, ὅτι ἡ συντηρητικότης τῶν κατοίκων τῆς κεντρῶας Πελοποννήσου δὲν παρέσχεν ἔδαφος πρόσφορον εἰς τὴν ἀπρόσκοπτον ὑποδοχὴν καὶ ταχεῖαν διάδοσιν τῆς νέας θρησκείας εἰς τὴν ἕπαιθρον, ἰδίᾳ μάλιστα μεταξὺ τῶν νεωστὶ ἐγκαθισταμένων βαρβάρων κατοίκων. Ἀπόδειξις τούτου εἶναι, ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἰδρύσεως τῆς μονῆς Φιλοσόφου ὁ ὄσιος Νίκων ὁ « Μετανοεῖτε », περιερχόμενος τὰς ἀρκαδικὰς καὶ λακωνικὰς πόλεις καὶ χωριά, ἐκήρυσσε τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ¹ πρὸ συμμείκτων, ἔνεκα τῶν προσφάτων βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν πληθυσμῶν², σκοπίμως δὲ τὸ κράτος ἴδρυνεν ὀχυρὰς μονὰς χάριν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας³. Ἡ ἀκτινοβολία μιᾶς πατριαρχικῆς καὶ σταυροπηγιακῆς μονῆς εἰς μίαν τοιαύτην ἐποχὴν ἀναμφισβητήτως πρέπει νὰ ὑπῆρξε διὰ τὴν ἐγγὺς περιοχὴν παράγων σημαντικὸς διὰ τὴν ἀναθέρμανσιν καὶ ἐδραίωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ.

¹ Σπ. Π. Λάμπρου, Βίος Νίκωνος τοῦ « Μετανοεῖτε », « Ν. Ἑλληνομνήμων », τόμ. Γ' (1906), σελ. 161. Προχειρότερον βλ. Μελετ. Γαλανοπούλου, Βίος, πολιτεία, εἰκονογραφία, θαύματα καὶ ἡσματικὴ ἀκολουθία τοῦ ὁσίου Νίκωνος τοῦ « Μετανοεῖτε », ἐν Ἀθήναις 1933, σελ. 93-94. Τὴν σχετικὴν πρὸς τὸν ὄσιον Νίκωνα βιβλιογραφίαν βλ. ὑπὸ Ν. Β. Γωμαδάκη, Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Ἐξένος καὶ ἡ διαθήκη αὐτοῦ, « Κρητικὰ Χρονικά », τόμ. Β' (1948), σελ. 47, ὑποσ. 1.

² Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην δὲν εἶχον πλήρως ἀφομοιωθῆ αἱ ἄλλως ὀλιγάριθμοι ξένοι φυλαί, αἱ μονίμως ἐγκατεστημένοι εἰς Πελοπόννησον καὶ πράγματα ἐκάστοτε παρέχουσαι εἰς τὸ βυζαντινὸν κράτος, ἰδίᾳ μάλιστα ἐπὶ τῆς βασιλείας Θεοφίλου (829-842), Μιχαὴλ Γ' (842-867) καὶ βραδύτερον ἐπὶ Ρωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ (919-944). Ἐπομένως πλὴν τῶν Μιληγγῶν καὶ Ἐξερῶν ἀνάξια λόγου ὑπολείματα ἄλλων συγγενῶν φυλετικῶν ὁμάδων ἐποίκιλλον τὸν ἐγγύριον πληθυσμὸν καὶ καθίστων τούτων σύμμεικτον, τοῦλάχιστον κατὰ τὴν παρούσαν χρονικὴν περίοδον. Περὶ πάντων τούτων βλ. πρὸ πάντων Διον. Α. Ζακυθηνοῦ, Οἱ Σλάβοι ἐν Ἑλλάδι, Ἀθήναι 1945, σποράδην καὶ δὴ σελ. 51 κέξ. Τοῦ αὐτοῦ, Le Despotat Grec de Morée, τόμ. Β', Ἀθήναι 1953, σελ. 20 κέξ. Ant. Bon, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 27 κέξ., 68 κέξ. Νέα καὶ ἐν πολλοῖς ἐνδιαφέρουσα ἐργασία ἐπὶ τοῦ θέματος εἶναι τοῦ Ἐπ. Χρυσανθοπούλου, Τὰ βιβλία θαυμάτων τοῦ ἁγίου Δημητρίου, τὸ Χρονικὸν τῆς Μονεμβασίας καὶ αἱ Σλαβικαὶ ἐπιδρομαὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, « Θεολογία », τόμ. ΚΔ' (1953), σελ. 597 κέξ., τόμ. ΚΖ (1956), σελ. ἰδίᾳ 261 κέξ.

³ Γ. Σωτηρίου, Αἱ μοναὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ ἐθνικὴ αὐτῶν δρᾶσις, Ἀθήναι 1936, σελ. 18.

Παραλλήλως εὐεργετική πρόπει νὰ ὑπῆρξεν ἡ ἐπίδρασις τῆς ἰδίας αὐτῆς μονῆς καὶ εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν γραμμάτων, γνωστοῦ ὄντος ὅτι ἔργον σχεδὸν ἀποκλειστικὸν τῶν χριστιανικῶν ἰδρυμάτων τῆς βυζαντινῆς περιόδου ὑπῆρξε τῶν μουσῶν ἢ θεραπεία καὶ ἡ φιλανθρωπία. Ἐξ ἄλλου γνωρίζομεν, ὅτι ἐπὶ τῶν μητροπόλεων καὶ τῶν ἀκμαζόντων μοναστηρίων ἔπιπτε συχνάκις τὸ βάρος καὶ ἄλλων ὑποχρεώσεων. Οὕτως, ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι, ὅταν κατὰ τὸ ἔτος 935 οἱ Πελοποννήσιοι διὰ νὰ μὴ στρατευθοῦν προετίμησαν «*δοῦναι ἑπάρια χίλια ἐστρωμένα καὶ χαλινωμένα*», ἡ φορολογία αὕτη κατενεμήθη μεταξὺ τῶν μητροπολιτῶν Κορίνθου καὶ Πατρῶν, τῶν ἐπισκόπων, πρωτοσπαθαρίων καὶ λοιπῶν ὀφφικιαλίων καὶ τῶν μοναστηρίων, ἔξ ὧν τὰ πατριαρχικὰ καὶ βασιλικὰ ἀνέλαβον τὴν καταβολὴν ἀνὰ δύο ἑπαρίων¹. Ἐπειδὴ παρόμοιαι ὑποχρεώσεις δὲν ἦσαν σπάνιαι, πρόπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι καὶ ἡ ἡμετέρα μονὴ συνέβη νὰ μετάρχη τοιοῦτων, ἀφοῦ μάλιστα ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς γνωρίζομεν ὅτι εἶχεν ὅλας τὰς προϋποθέσεις μιᾶς ραγδαίας ἀναπτύξεως.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Φραγκοκρατίας, ὅτε ἡ λατινικὴ Ἐκκλησία, ἀφοῦ ἐγκατέστη ἀνέτως ἐν τῇ χώρῳ, διεξῆγεν ἀνεμποδίστως τὸ γνωστὸν προπαγανδιστικὸν ἔργον αὐτῆς, ὡς ἔπραττε καὶ βραδύτερον, κατὰ τὴν βραχεῖαν ἐγκατάστασιν τῶν Ἑνετῶν (1685 - 1715)², φαίνεται ὅτι καὶ ἡ μονὴ τοῦ Φιλοσόφου δὲν ὑπῆρξεν ἄμοιρος καὶ ἀμέτοχος τῆς δημιουργηθείσης νέας τάξεως πραγμάτων. Τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ὁμορος Καρούταινα ἀπέβη ἡ ἔδρα τῆς ὁμωνύμου βαρωνίας, τὸ δὲ κάστρον αὐτῆς μετὰ τῶν ὁμοίων Ἀρακλόβου, Ἀγίου Γεωργίου τῶν Σκορτῶν καὶ Beaufort ὄριζον τὴν εὐρύτεραν περιοχὴν τῶν Σκορτῶν, ἐν ἧ ἔκειτο ἡ μονή, τάσσει αὐτὴν ἐντὸς τῆς σφαίρας τοῦ διαφέροντος τῶν Φράγκων κατακτητῶν. Ἐν τούτοις ἡ μονὴ οὐδὲ ἀπαξ ἀναφέρεται εἰς τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως. Εἶχεν ἄρα γὰρ ἐρημωθῆ; Εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ μοναχικοῦ τινος τάγματος ἐκ τῶν πολυωνύμων τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, τὰ ὁποῖα ἐγκατέστησαν εἰς πλεῖστα σημεία τῆς αὐτοκρατορίας; Μήπως οἱ Φιλοσοφῖται μοναχοὶ ἀντὶ ἀδροῦ τιμήματος εἶχον ἐξαγοράσει τὴν ἀνεξαρτησίαν των; Οὐδεμία ἐγκυρος ἀπάντησις δύναται νὰ δοθῆ εἰς τὰ ἐρωτήματα ταῦτα, διότι πηγαὶ ἐλλείπουν.

Κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνικοῦ δεσποτατοῦ τοῦ Μυστρᾶ μετὰ ταῦτα, ὅτε πλησίον ἠκμαζον μεμαρτυρημένως κῶμαι ἰκαναί, οἷον Δημητζάνα, Στεμνίτζα, Καρούταινα, Ἀτζίχωλος κλπ., φυσικὸν εἶναι ἡ μονὴ νὰ ἐπέσυρε τὸ

¹ Κ. Πορφυρογεννήτου, Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν, τόμ. Γ', Κεφ. 51, σελ. 243 (Bonn).

² Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου, Μητροπολίται Λακεδαιμονίας κατὰ τὴν Ἑνετοκρατίαν, Θεοδόρητος Κριτῆς ὁ ἐκ Δημητσάνης, «*Θεολογία*», τόμ. Κ' (1949), σελ. 345 κέξ.

ἐνδιαφέρον τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν τῆς ἐγγύς περιοχῆς, τοσοῦτω μάλλον ἐφ' ὅσον αὕτη ἦτο τὸ ἀρχαιότερον καὶ πλέον ἀξιόλογον κτίσμα αὐτῆς. Τῆς περιόδου ταύτης ἰδρύματα ὑπῆρξαν ὁ ἐρειπωθεὶς μικρὸς ναὸς τοῦ Ταξιάρχου Μιχαὴλ εἰς θέσιν Σωτήρα καλουμένην σήμερον, οὐ μακρὰν τῆς μονῆς Προδρόμου, ὁ ὁμοίαν τύχην ὑποστάς ἐπὶ τῆς ἐντεῦθεν ὄχθης τοῦ Λουσίου ναὸς τοῦ Ἀγίου Γεωργίου καὶ τὸ περισωθὲν ὠραῖον ἐκκλησίδιον τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου, πλησίον τῶν κτισμάτων τῆς ἀρχαίας πόλεως Γόρτυνος, παρὰ τὸν ποταμὸν Λούσιον. Ἡ ἴδρυσις ὅμως αὐτῶν καὶ παντὸς ἄλλου κτίσματος, περὶ τοῦ ὁποῦ δὲν ἔχομεν σαφεῖς πληροφορίες, δὲν σημαίνει μείωσιν τῆς ἀξίας τῆς μονῆς τοῦ Φιλοσόφου, ἀλλὰ μάλλον ἀκμὴν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ σχετικὴν τῶν κατοίκων εὐθυμερίαν πρὸς ἴδρυσιν ἔργων τέχνης διὰ τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ.

Δύο μέχρι τοῦ ΙΕ' αἰῶνος δόσημα διαφωτίζουν ὀπωσδήποτε τὴν ἱστορίαν τῆς προκειμένης μονῆς. Τὸ πρῶτον εἶναι ἡ ὑπαρξίς τῆς κατὰ τὸ βόρειον ἄκρον τοῦ Ὑμητοῦ παρὰ τὰς Ἀθήνας μονῆς τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Κυνηγοῦ τῶν Φιλοσόφων, ἥδη ἀπὸ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος. Πρὸς τὴν μονὴν ταύτην φαίνεται ὅτι κατὰ τινὰ τρόπον συνδέεται ἡ ἡμετέρα μονή, τοῦτο δὲ διαβλέπουσιν ἀπὸ τοῦ Δημ. Καμπούρογλου οἱ ἐρευνηταί, στηρίζοντες τὰς εἰκασίας αὐτῶν ἐπὶ ἐνδείξεων οὐχὶ ἀσημάντων. Οὕτως, ἐκ σωζομένων ἐλλιπῶν ἐπιγραφῶν πληροφοροῦμεθα, ὅτι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ὑπῆρχε μοναχὸς ἐπωνυμιούμενος *Φιλόσοφος* εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Κυνηγοῦ, ἃν ὀρθῶς ἀποδίδεται εἰς τὴν μονὴν ἡ ἐπιγραφὴ τὸ δεύτερον ὅτι περὶ 1235 ἐκοιμήθη ὁ ἀνακαινιστὴς τῆς ἰδίας μονῆς Λουκάς μετὰ μοναχοῦ τινος *φιλοσόφου* ρακενδύτου· τρίτον ὅτι μοναχὸς, *Φιλόσοφος* τὴν κλῆσιν ἔχων, ἀφιέρωσεν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Κυνηγοῦ τὸν λίθον τῆς Κολυμβήθρας « εἰς κάθαρσιν ἀμπλακημάτων » καὶ τέλος ὅτι Νεόφυτὸς τις, μοναχὸς βεβαίως, τὸ ἔτος 1238 κατεσκεύασε τὴν ὁδὸν Μεσογείων πρὸς Ἀθήνας¹. Καὶ ἡ ἐπὶ τῶν ἐνδείξεων τούτων σχέσις τῆς μονῆς Φιλοσόφου πρὸς τὴν μονὴν τοῦ Κυνη-

1 Α. Ὁρλάνδου, Μεσαιωνικὰ μνημεῖα τῆς πεδιάδος τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν κλιτύων Ὑμητοῦ - Πεντελικοῦ - Πάρνηθος καὶ Αἰγάλεω, Εὐρετήριον τῶν Μνημείων τῆς Ἑλλάδος, Α' Εὐρετήριον τῶν Μεσαιωνικῶν Μνημείων, ἐν Ἀθήναις 1933, σελ. 170 κέξ. Η. Megaw, The chronology of some Middle - Byzantine Churches, ἐν « Annual of the British School at Athens », τόμ. XXXII (1931 - 1932), σελ. 98 κέξ. Δημ. Γρ. Καμπούρογλου, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1890, σελ. 212 κέξ. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ στήλη τοῦ Νεοφύτου. Μελέται καὶ ἔρευναι — Τὰ Ἀττικά, ἐν Ἀθήναις 1923, σελ. 130 κέξ. J. Strzykowski, Ἡ μονὴ τοῦ Κυνηγοῦ τῶν Φιλοσόφων, « Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας », τόμ. Γ' (1889), σελ. 116 - 123, ἰδίᾳ σελ. 122. Γ. Σωτηρίου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 10. Τοῦ αὐτοῦ, Χριστιανικὴ καὶ Βυζαντινὴ Ἀρχαιολογία, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1942, σελ. 414.

γοῦ τῶν Φιλοσόφων ἀπορρέει κυρίως ἐκ τῆς ὑπάρξεως τῆς αὐτῆς ἐπωνυμίας, ἐξ ἧς ἄγεται τις νὰ συμπεράνῃ ὅτι πιθανῶς μέλη τῆς ἐν Δημητσάνῃ μοναχικῆς ἀδελφότητος ἴδρυσαν ἢ ἦλθον καὶ κατόκησαν εἰς τὴν τοῦ Ὑμητιοῦ μονῆν, ἀκριβῶς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Φραγκοκρατίας, ὅτε δὲν ἀποκλείεται καὶ νὰ ἐγκατελείφθῃ ἡ μονὴ τοῦ Φιλοσόφου προσωρινῶς, ἐξ ἐπηρείας τῶν κρατούντων Δυτικῶν. Περισσότερον ἀξιοπρόσεκτοι ὁμως εἶναι δύο ἄλλαι εἰδήσεις, περιεχόμεναι εἰς ἐπιστολὰς γραφείσας ὑπὸ Μιχαήλ, μητροπολίτου Ἀθηνῶν, τοῦ Χωνιάτου. Τούτων ἡ πρώτη ἀπευθύνεται πρὸς τὸν καθηγούμενον τῆς μονῆς τοῦ Κυνηγοῦ τῶν Φιλοσόφων, εἰς δὲ τὴν ἐτέραν πρὸς τὸν κυρ-Γεώργιον ἀναφέρεται ὅτι Βασιλείος τις Κυνηγὸς ἀπέστειλε χειρόγραφον Ὀμήρου, ἀνήκον εἰς τὸν Ι. Λαπαρδᾶν¹. Ἐὰν ὁ Λαπαρδᾶς οὗτος δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ ἱδρυτῆς τῆς ἡμετέρας μονῆς, ὅστις ἔχων εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ τὸ πολῦτιμον χειρόγραφον κατέλιπε, φαίνεται, τοῦτο εἰς τὴν μονήν, ποῦ αὐτὸς ἴδρυσεν καὶ ὅπου πιθανῶς ἐμόνασε, πρέπει ἀσφαλῶς νὰ εἶναι ἄλλος τις τῆς ἰδίας οἰκογενείας γόνος μεταγενέστερος, λόγιος ἐπίσης, ὅστις προφανῶς ἀποτελεῖ τὸν σύνδεσμον μεταξὺ τῶν δύο μονῶν, Δημητσάνης καὶ Ἀθηνῶν. Ὁ Μ. Χωνιάτης εὑρίσκειν ὑπερβολικὴν τὴν τιμὴν τοῦ χειρογράφου, ὑπέρπυρα δύο, καὶ συνίστα εἰς τὸν Γεώργιον, ἐὰν μετέβαιεν εἰς Ἀθήνας, νὰ τὸ ἔχη ὑπ' ὄψιν.

Τὸ δεύτερον ὀρόσημον ἀνάγεται εἰς τοὺς περὶ τὴν Ἄλωσιν χρόνους. Εἶναι τοῦτο ἡ φωτεινὴ φυσιογνωμία τοῦ καθαγιασθέντος οἰκουμηνικοῦ πατριάρχου Διονυσίου Α' (1466-1472, 1488-1490), ὅστις πιθανῶτα ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Φιλοσόφου ὄρματο. Ἀρχομένου τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, εἰς νεαρὰν ἡλικίαν μετέβη εἰς τὴν βασιλεύουσαν, ἐκεῖθεν εἰς μονὴν Μαγγάνων, ὅπου ἀνεστράφη μετὰ τοῦ περιφήμου Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ, ἠχημαλωτίσθη κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς ΚΠόλεως, ἀπελευθερωθεὶς ἐγένετο μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως καὶ δις ἐπατριάρχευσε².

Πέραν τῶν εἰκασιῶν καὶ ὑποθέσεων διὰ τὴν ζωὴν τῆς μονῆς μέχρι τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, ἐφεξῆς δύναται νὰ στηριχθῇ τις ἐπὶ ὑπαρχουσῶν γραπτῶν μαρτυριῶν διὰ νὰ διαλύσῃ τὸ θολὸν ἱστορικὸν πεδίου, ἐφ' οὗ ἀμυδρῶς ὑφαίνεται ἡ ἱστορικὴ ζωὴ τῆς μονῆς τοῦ Φιλοσόφου καὶ νὰ τοποθετηθῇ αὐτὴ ἐπὶ περιόδου ἀκμῆς μαρτυρουμένης. Ἀσφαλῆς ἔνδειξις ὁμως τῆς ἱστορικότητος τοῦ

¹ Σπ. Π. Λάμπρου, Μιχαὴλ Ἀχομινάτου, τοῦ Χωνιάτου, Τὰ Σωζόμενα, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1880, σελ. 247, 628-630, καὶ σελ. 219 στ. 19 κέξ. Γ. Σωτηρίου, Αἱ μοναὶ τῆς Ἑλλάδος, σελ. 13.

² Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου, Μελέτη περὶ τοῦ βίου καὶ ἀκολουθία τοῦ ἀπὸ Φιλιππουπόλεως οἴκου. πατριάρχου Διονυσίου Α' τοῦ ἐκ Δημητσάνης, μετὰ συμβολῆς εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν Φιλιππουπόλεως κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, Ἀθήναι 1955, σελ. 19 κέξ. (ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ «Ἀρχείου τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ», τόμ. ΙΘ' - Κ').

μοναστηρίου μέχρι σήμερα παραμένει τὸ θαυμάσιον αὐτοῦ καθολικόν, ὅπερ ἐσεβάσθη ὁ πανδαμάτωρ χρόνος. Ἡ ἐρήμωσις τῶν λοιπῶν κτισμάτων εἰς τὴν παλαιὰν καὶ νέαν μονὴν συνετελέσθη ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως καὶ ἐντεύθεν. Ἄν ἐσημειοῦτο πλήρης παρακμὴ παλαιότερον, θὰ ἠκολούθει παντελὴς κατάρρευσις διὰ μέσου τῶν αἰῶνων. Διὰ τοῦτο τὰς πρώτας καὶ σπουδαιότερας πηγὰς τῆς ἱστορίας τῆς μονῆς ἀποτελοῦν τὰ δύο αὐτῆς καθολικά, παλαιὸν καὶ νεώτερον.

Ἀκολούθως τὰ λείψανα τῶν κτιρίων καὶ αἱ ὑπάρχουσαι ἐπιγραφαὶ προσφέρουν τὸ πολύτιμον αὐτῶν ὄλικόν εἰς τὴν ἔρευναν. Περαιτέρω αἱ περισοθεῖσαι γραφαὶ πηγαὶ εἰς πατριαρχικά γράμματα, ἔγγραφα καὶ χειρογράφα ἀποτελοῦν τὸ ὅλον τῆς μονῆς ἀρχεῖον, ὅπερ, καίτοι δὲν εἶναι ἱκανῶς πλούσιον, διαφωτίζει κυριώτατα τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας. Ἡ ἐπαχθὴ δουλεία τῶν βαρβάρων Ἀσιατῶν καθ' ἅπαν τὸ ἑλληνικὸν ἠμπόδιζε τοὺς ἄλλως ἀραιοὺς περιηγητὰς τῶν πρώτων χρόνων νὰ φθάνουν μέχρι τῶν πλέον δυσπροσίτων ὄρεινῶν περιοχῶν τῆς ἐπικρατείας. Βεβαίως καὶ τῶν πρώτων χρόνων τῆς δουλείας ἀξιόλογα γραπτὰ μνημεῖα θὰ ὑπῆρχον παρὰ τῇ μονῇ, ἀλλ' ἐμεσολάβησαν ἐν Πελοποννήσῳ ἀνωμαλίας — πόλεμοι διαρκεῖς μεταξὺ Τούρκων καὶ Ἑνετῶν μετὰ τὴν Ἄλωσιν, ἐπαναστάσεις, ἐπιδρομαὶ — δυνάμεναι νὰ συνετελέσουν εἰς τὴν ἐξαφάνισιν τῶν μνημείων τούτων τῆς ἱστορίας.

Οὔτω πως φθάνομεν εἰς τοὺς περὶ τὸν ΙΖ' αἰῶνα χρόνους, οὓς διαφωτίζει κυρίως τὸ περισοθὲν ἀρχεῖον τῆς μονῆς, τὸ φυλασσόμενον εἰς τὴν ἐν Δημητσάνῃ Βιβλιοθήκῃν. Αἱ γραφαὶ αὐταὶ πηγαὶ τῆς ἱστορίας τῆς μονῆς δύνανται ὡς ἀκολούθως νὰ καταγραφοῦν.

1) Ὁ παλαιότερος κτιτορικὸς κῶδιξ τῆς μονῆς, περιέχων ἀφιερωτηρίους πράξεις, ἀγοραπωλησίας καὶ λοιπὰς συναφεῖς μαρτυρίας καὶ δικαιοπραξίας συντόμουσ. Ὁ κῶδιξ οὗτος ἀντεγράφη ἐκ παλαιότερου κώδικος φθαρέντος, διὰ χειρὸς Ἀγγελῆ τινος ἱερέως Κ ο ρ φ η ν ο ὺ, ἐκ Καρυταίνης, ἔχει διαστάσεις 0,33 × 0,22 μ., στάχωσιν διὰ βύρσης, γενομένην κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, φύλλα ἠριθμημένα 130 καὶ ἀριθ. ταξινομήσεως 141¹. Ἐν φ. 5^α ὑπάρχει ἡ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1734 σημείωσις²:

Ἐπὶ ἔτους ,αψλδ' τὸ παρὸν κωνίτικὸν ὑπάρχει τῆς θείας καὶ πατριαρχικῆς μονῆς τῆς κυρίας ἡμῶν Θεοτόκου, ἐπονομαζόμενον μοναστήριον τοῦ

¹ Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου, Κατάλογος τῶν χειρογράφων κωδίκων τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Σχολῆς Δημητσάνης, ἐν Ἀθήναις 1954, σελ. 82 (ἀνατύπωσις ἐκ τῆς «Ἐπετηρίδος τῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», τόμ. ΚΒ' καὶ ΚΔ').

² Ἀντιγράφομεν ἀποκαθιστάμεντες σιωπηρῶς τὰ ὀρθογραφικὰ σφάλματα καὶ τὴν σιτίξιν. Πρβλ. σημείωμα Ν. Α. Βέη, ἐν τῷ «Νουμᾶ», χρόν. Γ', φ. 6 Δεκ. 1908, σελ. 7.

Φιλοσόφου, κείμενον εἰς τόπον λεγόμενον *Μονόπορη*, πλησίον χώρας *Δημητζίνας* καὶ *Στεμνίτζας*, ἀνακαινισμένον ὑπὸ πολλῶν χρόνων, πάντη ἐλεύθερον ὡς διαλαμβάνουν τὰ χρυσοβούλλα τῆς *Μεγάλης Ἐκκλησίας*. Εἰς τὸ αὐτὸ κωνίτικὸ γράφομεν διὰ ἐνθύμησιν τῶν μεταγενεστέρων τὰ ὑπάρχοντα τοῦ μοναστηρίου, ἐκκλησιαστικά καὶ ἄλλα κτήματα, ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικά, κινητὰ τε καὶ ἀκίνητα. Γράφομεν δὲ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν, ἀρχιερέων, ἱερομονάχων, ἱερέων καὶ λαϊκῶν, διὰ τὰ εὐρίσκονται καὶ τὰ μνημονεύονται ἀκαταπαύστως. Τὸ ὅποῖον κωνίτικὸ ἀντιγράψαμεν ἐκ τοῦ παλαιοῦ εἰς τὸ παρόν, διὰ στερέωσιν καὶ ἀνακαινισμόν, καὶ ἐγράφη διὰ κόπου κάμοῦ τοῦ ἐπιτελοῦς καὶ ἀμαθῆ Ἀγγελῆ ἱερέως τοῦ Κορρηνοῦ καὶ οἰκονόμου Καρύταινας.

Ἄλλ' ἐνῶ τὸ σημείωμα τοῦτο τοῦ ἱερέως Ἀγγελῆ Κορρηνοῦ ὁμιλεῖ περὶ ἀντιγραφῆς τοῦ κώδικος ἐκ τοῦ παλαιοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1734, ὅμως ἐν φ. 1β τοῦ αὐτοῦ κώδικος ὑπάρχει ἡ ἀκόλουθος σημειώσις:

1630 ἰδοὺ ἀνεκαινίσθη ὁ παρὼν κῶνδιξ καὶ σημειώνομεν τὴν τοποθεσίαν τοῦ μοναστηρίου καὶ τὸν κάθε αὐτοῦ τόπον τὸ παλαιὸν μοναστήρι καθοῦ τρέχει ὁ ποταμὸς ἕως τὸ κεφαλόβρυσον καὶ παλαιὰν νεροτριβὴν καὶ ἕως κάτωθεν ὅπου μπαίνει ἡ δέσις τοῦ μύλου, ἔχει καὶ τὴν *Μπέραν Μεριάν* ἀντίκρος τοῦ μοναστηρίου, καθοῦ τρέχει τὸ νερὸν ὁ λεγόμενος *Πήδουλας*, καθοῦ ἀπάνω εἰς τὴν κορρὴν τοῦ βράχου καὶ σιράτας τῆς *Καρύταινας*. Τὰ αὐτὰ τὰ σημειώνομεν διὰ ἐνθύμησιν τῶν μεταγενεστέρων. Παχώμιος ἱερομόναχος ἐκ *Δημητζίνας*.

Ἄλλ' ὁ Παχώμιος, ἐγκαινιάσας τὸν νέον κώδικα τῆς μονῆς, δὲν ἔγραψε ἄλλο τι εἰ μὴ τὰ ὄρια τῆς μονῆς, ἣ δὲ ἀντιγραφή ἐκ τοῦ παλαιοῦ συνετελέσθη μετὰ ἓνα δλόκληρον αἰῶνα ὑπὸ τοῦ παπ-Αγγελῆ. Δέον νὰ σημειωθῆ, ὅτι ἡ σειρά τῶν φύλλων τοῦ κώδικος τούτου δὲν εἶναι ἡ φυσικὴ ἢ πρὸ τῆς σταχώσεως.

2) Ὁ νεώτερος κῶδιξ τῆς μονῆς, καθιερωθεὶς κατὰ Φεβρουάριον τοῦ ἔτους 1788, περιέχει σημειώματα καὶ διαφόρους πράξεις ἐξ ἀντιγραφῆς ἐκ παλαιότερου κώδικος, ἐξ οὗ ἦντησεν ὁ παπ-Αγγελῆς, τοῦ προηγουμένου κώδικος ὁ συμπληθῆς, δι' ὃ καὶ κοινὰς πράξεις περιέχουν ἀμφοτέροι οἱ κώδικες. Ὁ ἀρχικὸς κῶδιξ, ὅστις ὑπῆρξε πηγὴ τούτων χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ ἔτους 1608, προήρχετο δὲ ἐξ ἀντιγραφῆς προηγουμένου καὶ αὐτός. Ὁ νεώτερος κῶδιξ τῆς μονῆς εἶναι ἄδետος, περιέχει φύλλα ἠριθμημένα 57, ἐξ ὧν πολλὰ ἀφέθησαν λευκά, ἔχει δὲ διαστάσεις 0,41×0,29 μ. Διατηρεῖται καλῶς καὶ φέρει ἀριθμὸν ταξινομήσεως χοφ 143¹. Φέρει ἐν ἀρχῇ ὁ κῶδιξ ἀπλοῦν

¹ Τ. Α. Γριτσοπούλου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 83.

ἀλλά καλαίσθητον ἐκ φύλλων δένδρου, μίσχων καὶ πτηνῶν, κόσμημα, μεθ' ὃ ἐν φ. 1^α ὑπὸ ἡμερομηνίαν 1. Φεβρ. 1788 κατεχωρίσθη ἡ ἀκόλουθος διαφωτιστικὴ σημείωσις:

† Ὁ παρὼν κῶδιξ τῆς ἱερᾶς καὶ πατριαρχικῆς μονῆς Φιλοσόφου, ἐορταζομένης εἰς τὴν ἑννεαήμερον μετὰ τὴν Κοίμησιν, ὁ ὁποῖος ἐξαναγράφτη ἀπὸ τῶν παλαιῶν κώδικα, εἰς τοὺς ἀσπῆ' Φεβρουαρίου α' καὶ μετ' ἐπιμελείας ἐδιωρθώθη, ἡγουμενεύοντος ὁ κὺρ Διονύσιος Κακαβᾶς καὶ κὺρ Δοσίθεος Διαμαντακόπουλος ἐκ Δημητρίζανης καὶ ἐγράφησαν ξεχωριστὰ τόσον οἱ ξεφώνησες τῶν ἀρχιερέων, ἱερομονάχων, ἱερέων καὶ μοναχῶν, μοναζουσῶν καὶ λαϊκῶν καὶ καθεξῆς, κάθε τόπος καὶ χωράφι, μύλος, ἀμπέλια καὶ εἴτι ἄλλα μὲ τὲς περιοχῆς τους, καθὼς εἰς τὸν παλαιὸν κώδικα εὐρέθησαν γεγραμμένα, ὁ ὁποῖος ἦταν ξεσηκωμένος εἰς ἔτος ἀχῆ' (<1608) ἀπὸ πρωτύερον κώνδικα ὡς ἐμαρτυροῦσε.

3) Τὰ διάφορα συνοδικὰ σιγίλλια καὶ ἄλλα ὑπὲρ τῆς μονῆς ἀπολυθέντα πατριαρχικὰ γράμματα, δι' ὧν μαρτυρεῖται ἡ ἴδρυσις αὐτῆς, ἡ πατριαρχικὴ ἐξάρτησις, ἡ σταυροπηγιακὴ ἀξία καὶ ἄλλαι εἰδήσεις παρέχονται.

4) Τέσσαρες φάκελλοι ἐγγράφων τῆς Τουρκοκρατίας, ΙΖ' - ΙΘ' αἰῶνων, ὧν περιεχόμενον δικαιοπραξίαι διάφοροι, ἀγοραπωλησίαι καὶ ἀφιερώσεις κτημάτων κλπ.¹

Ο ΧΟΡΗΓΟΣ ΤΗΣ ΑΓΙΟΓΡΑΦΗΣΕΩΣ

Ὁ αὐστηρός, ἡγεμονικὸς καὶ εὐλαβὴς χορηγὸς τῆς ἀγιογραφίσεως τοῦ νεωτέρου καθολικοῦ τῆς μονῆς τοῦ Φιλοσόφου, μετὰ τὴν πολυτελεῆ ἀνατολικὴν ἐνδυμασίαν, δι' ἧς διετήρει τὴν ἀνάμνησιν τοῦ τίτλου, ὃν ἀντιστοιχῶς πρὸς πολιτικὸν βαθμὸν, οἶον *μίρι-μιράν* ἢ *μιρ-οὐλ-οὐμερά*, πιθανῶς ἔφερεν ἐν τῇ ὀθωμανικῇ διοικητικῇ ἱεραρχίᾳ, εἰκονιζόμενος παρὰ τὴν Δ. πύλην τοῦ νεωτέρου καθολικοῦ τῆς μονῆς, τὴν συνδέουσαν αὐτὸ μετὰ τοῦ νάρθηκος, κάτω ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν κτιτορικὴν ἐπιγραφὴν, συνεδέθη αἰωνίως μετὰ τοῦ ἱστορικοῦ κτίσματος τῆς περιφερείας. Χαρακτηριστικὴ τῆς εὐσεβείας αὐτοῦ εἶναι ἡ παρὰ πόδας τῆς προσωπογραφίας του χαραχθεῖσα δέησις: ΔΕΙCΙC ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ Θ(ΕΟ)Υ ΠΑCΑ ΜΑΥΡΑΗΔΙ, ἣτις δὲν μαρτυρεῖ καὶ τὴν φιλόδοξον διάθεσιν αὐτοῦ.

¹ Ἐν μέρει τῶν ἐγγράφων τούτων ἐξεδόθη ἡδη. Βλ. Τάσου 'Αθ. Γριτσοπούλου, Πωλητήρια καὶ ἄλλα ἐγγραφα τῆς μονῆς Φιλοσόφου (1626 - 1787), « Ἐπετηρὶς » τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τευχ. Γ' (1950), σελ. 118 κέξ.

Περὶ τοῦ Μαυραϊδῆ τούτου πολλὰ ἀγαπᾶ νὰ διηγῆται ὁ γορτυνιακὸς λαός, θεωρῶν αὐτὸν ἓν τῶν πλέον ἐξεχόντων προσώπων τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας ἐν Γορτυνίᾳ. Οὕτω, κατὰ τὴν παράδοσιν, δεκαετῆς ὧν ὁ Μαυραϊδῆς¹ ἀνηράγη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἔξισλαμισθεὶς κατετάγη εἰς τὰ γενιτσαρικά σώματα, ἀνελθὼν ἔπειτα εἰς τινὰ πολιτικὸν βαθμὸν καὶ τιμηθεὶς μὲ τὸν τίτλον τοῦ *πασᾶ*². Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀκουσίου τούτου ἐκπατρισμοῦ ὁ Μαυραϊδῆς ἀπέκτησεν, ἄγνωστον πῶς, μεγάλην περιουσίαν, τὴν ὁποίαν βραδύτερον μετεχειρίσθη γενναιοφρῶνως, ὅταν ἐπανῆλθεν εἰς τοὺς κόλπους τῆς πατρίδος καὶ τῆς πατρώας θρησκείας, πιθανῶς μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν³, εὐεργετῶν χριστιανικὰ ἰδρύματα τῆς περιφέρειας, ὡς εἰάν ἤθελε νὰ ἐξαγνισθῆ κατὰ τινὰ τρόπον, διὰ τὴν ἀθελθον μετὰστασιν εἰς τὴν ὀθωμανικὴν θρησκείαν. Τὸ οἰκογενειακὸν τοῦ ἀνδρὸς ἐπώνυμον, Φοράκης, ἐπιχωριάζει ἐν Στεμνίτση ἀπὸ χρόνων παλαιῶν.

Ἐν πρώτοις πρῆπει νὰ σημειωθῆ, ὅτι μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του εἰς γενέτειραν ὁ Μαυραϊδῆς ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ ἐκ Δημητσάνης ἐξέχοντος ἱερέως Πολυζουρίου Καρακάλλου Πολυτίμη. Τοῦτο εἰκάζομεν, ὅτι ἐγένετο μετὰ τὸ ἔτος 1690. Διότι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, ἀφιερῶν ὁ παπα-Πολυζρόνης Καρακάλλος εἰς τὴν μονὴν τῆς Παναγίας τῆς Αἰμυναλοῦς ἀγρὸν εἰς θέσιν *Στοῦ Κόσσυφα*, σημειοῖ ἐν φ. 17^α τοῦ σωζομένου κτητορικῆ κώδικος τῆς μονῆς ταύτης⁴ τὸ ἴδιον αὐτοῦ ὄνομα, τῆς συζύγου Ἀσημίτζας καὶ τῆς θυγατρὸς Πολυτίμης, οὐκ ἂν καὶ τοῦ γαμβροῦ Μαυραϊδῆ. Ἀντιθέτως, εἰς ἄλλα μεταγενέστερα σημειώματα τοῦ αὐτοῦ κώδικος σημειοῦται καὶ αὐτός. Οὕτω, κατὰ τὸ ἔτος 1695, ἡ Πολυτίμη τοῦ παπᾶ *Πολυζρόνη Καρακαλου* ἡ

¹ Τὸ ὄνομα ὡς βαπτιστικὸν βᾶσιν φαίνεται ὅτι ἔχει τὸ βυζαντινὸν ἐπώνυμον Μαῦρος, χωρὶς ν' ἀποκλείεται καὶ ἡ ἀπ' εὐθείας πρὸς τὸ μαῦρον χρῶμα συσχέτισις, κατ' ἐλευθέραν τοῦ λαοῦ προτίμησιν. Βλ. τὰ σημειωθέντα ὑπὸ Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου, Μητρόπολις καὶ μητροπολίται Λακεδαιμονίας κατὰ τὴν Ἑνετοκρατίαν, Θεοδώρητος Κριτῆς ὁ ἐκ Δημητσάνης, « Θεολογία », τόμ. Κ' (1949), σελ. 550, ὑπόσ. 2. Τοῦ αὐτοῦ, Βαπτιστικὰ δνόματα ἐκ Πελοποννήσου τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας, « Λαογραφία », τόμ. ΙΒ' (1956), σελ. 364.

² Γ. Α. Ἀνδριτσοπούλου, Ἱστορικαὶ σημειώσεις Στεμνίτσης, ἐν Ἀθήναις 1930, σελ. 13. Νίξου Α. Βέη, Ἡ Ἑλληνικὴ Σχολὴ Στεμνίτσης καὶ συνοδικὰ σιγίλλια καὶ ἄλλα γράμματα περὶ αὐτῆς, « Πρακτικὰ τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας », περίοδ. Γ', τόμ. Δ' (1939), σελ. 126-127 (μετατώπως ἐκ τῶν « Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher », XIV, 1938). Γ. Ι. Καρβελά, Ἐπιφανεῖς Γορτυνιοὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας, « Γορτυνιακὸν Ἡμερολόγιον », τεύχ. Γ' (1948), σελ. 6-7. Ν. Κ. Μουτσοπούλου, Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων τῆς Γορτυνίας, ἐν Ἀθήναις 1956, σελ. 74-75.

³ Ν. Α. Βέη, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 366. Γ. Ι. Καρβελά, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 6.

⁴ Ἀπόκειται ὑπ' ἀριθμ. 146 ἐν τῇ συλλογῇ Δημητσάνης. Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου, Κατάλογος τῶν χειρογράφων κωδικῶν τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Σχολῆς Δημητσάνης, σελ. 84.

θυγάτηρ, τοῦ Μαβραῆθ Φάρμακι ἡ γυνὴ ἀφιεροῦ τὸ χόραφὴ ὅπου ἤχεν ὁ πατερας δομένο διὰ προικιόν, εἰς τὴν ἰδίαν μονὴν (φ. 28β)¹. Ἀνατρέχοντες εἰς τὸ σημείωμα τοῦ ἔτους 1668 ἐν τῷ αὐτῷ κώδικι (φ. 17^α), ὅπου ὁ παπα-Πολυχρόνης μετὰ γενομένην ἀφιέρωσιν ἀγορῶν εἰς θέσιν Μάμαρο ἀνέγραψε μετὰ τινων ἄλλων τὸ ὄνομα τοῦ συγγενοῦς του μητροπολίτου Μονεμβασίας Νεοφύτου, τὸ ἴδιον αὐτοῦ καὶ τῆς συζύγου Ἀσημίτζας², δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὰ γνωστὰ τέκνα τοῦ ἱερέως Πολυτίμη, Νικολὸς καὶ Παναγιώτης³ δὲν εἶχαν ἀποκτηθῆ εἰσέτι. Ἐπομένως ἡ Πολυτίμη, ὑπερβᾶσα τὸ εἰκοστὸν δευτέρου ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτῆς, ἐγένετο πιθανῶς σύζυγος τοῦ Μαυραῖδῃ μετὰ τὸ ἔτος 1690.

Οἱ γονεῖς τοῦ Μαυραῖδῃ ὀνομάζοντο Ἀναστάσης καὶ Παγώνα. Τοῦτο γνωρίζομεν ἀπὸ ἐπιγραφὴν εἰς διασωθέντα ἐπιτάφιον χρυσοκέντητον, ὃν ὁ Μαυραῖδῃς ἀφιέρωσε κατὰ τὸ ἔτος 1690 εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγ. Παρασκευῆς τῆς γενετιέρας του Στεμνίτσης, οὗ τὴν θέσιν κατεδαφισθέντος κατέλαβε μεταγενεστέρως ὁ σημερινός, ὅπου τὸ ἀφιέρωμα φυλάσσεται. Ὁ Ἐπιτάφιος εἶναι ἀρίστης τέχνης, κεντημένος ἐπὶ ξουθροῦ ὄλοσηρικοῦ, ποικιλομένου μὲ ἀστέρας, διὰ χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν νημάτων. Περὶ τὸν Ἰησοῦν νεκρόν, ἐξηπλωμένον ἐπὶ σινδόνης, παρίσταται κύκλος θρηνούντων, ἥτοι ἡ βαθύτατα τεθλιμμένη Θεοτόκος ἀριστερά, ἐναγκαλιζομένη τὴν κεφαλὴν τοῦ νεκροῦ, ὁ Ἰωσήφ εἰς τοὺς πόδας, ὁ Ἰωάννης καὶ αἱ δύο Μαρίαί, Μαγδαληνὴ καὶ τοῦ Ἰωσῆ (Μαρκ. ΙΕ' 47). Τὰ πρόσωπα κλίνουν βαθέως καὶ πενθίμως πρὸ τοῦ Ἰησοῦ, μὲ ἔκφρασιν θαυμασίαν, τὴν δὲ εἰκόνα συμπληροῦν ἄγγελοι διακονοῦντες μετὰ θυμιατῶν, διπλοῖ τροχοὶ καὶ Χερουβεὶμ⁴. Κάτω εὐρίσκεται ἡ σχετικὴ

¹ Ἴδου πλήρης ἡ ἀφιέρωσις: 169[5] Σεπτεμβρίῳ 26, ἐπροσήλωσα ἐγὼ ἡ Πολυτίμη τοῦ παπα-Πολυχρόνη Καρακάλλου ἡ θυγάτηρ, τοῦ Μαυραῖδῃ Φαρμάκη ἡ γυνή, τὸ χωράφι ὅπου μοῦ εἶχεν ὁ πατέρας δομένο διὰ προικιόν μου, τὸ ἐπροσήλωσα εἰς τὴν Παναγίαν τὸ μοναστήρι τοὺς Αἰμναλοῦς, νὰ μνημονεύωμαι εἰς τὴν Ἁγίαν Παρρησία, κατὰ πάντα ὁμοῦ μὲ τοὺς ἐκτιόρους τῆς ἀγίας μονῆς καὶ νὰ εἶναι ἀνεκκοπιστο καὶ ὅποιος βάλῃ χερί νὰ τὸ ἐξηλεώσῃ, νὰ ἔχη τὴν Παναγίαν μαχόμενῃ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, τὸ ὅποτον χωράφι ὀνομάζεται Καρὰ καὶ Κόσουφας. Ἀντιγράφομεν ἄνευ τῶν ὀρθογραφικῶν σφαλμάτων, σιωπηρῶς διορθώσαντες τὴν στίξιν καὶ ἀποκαταστήσαντες τὸ κείμενον.

² Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου, Ἡ παρὰ τὴν Δημητσάναν μονὴ Παναγίας τῆς Αἰμναλοῦς, ἐν Ἀθήναις 1947, σελ. 19-20.

³ Αὐτόφθι, σελ. 21-22. Πρβλ. Κτ. Κώδ. Φιλοσ. ἀριθ. 141, φ. 102^α καὶ Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου, Πωλητήρια καὶ ἄλλα ἔγγραφα τῆς παρὰ τὴν Δημητσάναν μονῆς τοῦ Φιλοσόφου (1626-1787), «Ἐπετηρὶς» Ἀρχείου Ἱστορίας Ἑλλάδος. Δικαίου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τευχ. Γ' (1950), σελ. 122-123.

⁴ Α. Ζάχου, Μεσαιωνικὰ νημεῖα Γορτυνίας, «Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον, τόμ. Η' (1923), σελ. 82. Ἐπὶ τοῦ θέματος βλ. Μ. Σ. Θεοχάρη, Ἐκκλησιαστικὰ ἄμφια τῆς μονῆς Τατάρνης, «Θεολογία», τόμ. ΚΖ' (1956), σελ. 125 κἑξ. καὶ Πίν. Α', Β', Γ'. Τῆς αὐτῆς, Ἀνέκδοτα ἄμφια τῆς μονῆς Φανερω-

ἐπιγραφή, οὕτως ἔχουσα: *† Ἀφιερώθη τὸ παρὸν ἐν τῷ Ναῷ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς ὑπὸ κυρίου Μαυροῖδῆ διὰ μνημόσυνον τῶν γον(έων) αὐτοῦ Ἀναστασίου καὶ Παγῶνας, ἔτι ἀπὸ Χ(ριστοῦ) ΑΧΥ (= 1690)¹.*

Εἰς τὸν κώδικα τῆς μονῆς τοῦ Φιλοσόφου, ὑπ' ἀριθ. 141 καὶ ἐν φ. 85^α ὑπάρχει τὸ ἑξῆς σημείωμα: *Παγῶνα ἡ γυνὴ τοῦ Φαρμάκη ἀπὸ Στεμνίτζα.* Ἐξ αὐτοῦ φαίνεται, ὅτι πρὸ τοῦ Μαυραῖδῆ προσκυνηταὶ τῆς μονῆς προσήρχοντο οἱ γονεῖς του. Ἔτερον ἐνδιαφέρον σημείωμα ἐν φ. 62^α τοῦ ἰδίου κώδικος πληροφορεῖ, ὅτι ὁ Μαυραῖδῆς εἶχεν ἀδελφὸν Νικόλαον: *μαβραηδης φαρμακης οπατηρ αναστασις· οαδελφοστου νικολαος ἀπὸ στεμνίτζα.*

Τοὺς γονεῖς αὐτοῦ ὁ Μαυραῖδῆς δὲν παραλείπει νὰ μνημονεῖ ὀνομαστικῶς καὶ εἰς ἄλλας ἀφιερώσεις. Οὕτως, εἰς πολὺ ἐνδιαφέρον σημείωμα τοῦ ἔτους 1695 ἐν τῷ κτητορικῷ κώδικι τῆς μονῆς Παναγίας τῆς Αἰμυαλοῦς, φ. 28^β, ἀναγινώσκωμεν:

† 1695 γράφομεν εἰς ἐνθήμεσην πος νὰ μνήμόνεβετε ὁ ἀρχον τας κῦρ μάβροηδης εἰς την ἁγίαν παρησήαν κ(αι) νὰ ἡξεβρέτε εἰς τους μέταγένεστέρους πος ἡ ἔξοδος² κ(αι) το χαριζη³ ὅπου ἐγγνε το ἀμπελη εἰς κοῦρες του τζακηρη ἐός το παλέο ἀμπελη στο δησηκο τὸ παλέο μαζη με τον λήνόν καθός φενετε κ(αι) ἦνε προτος κ(αι) νέος ἐκτητόρας κ(αι) ημάσεν κ(αι) ἐμῆς ἡ πατέρες ὀμπληγαρες⁴ να παρακάλουμεν τὴν κήρη θ(εοτό)κον νὰ του διδη ἡγίαν κ(αι) ευκολήαν εἰς την ζοήν του εἰς την ψηχη του κ(αι) να μνημονέβετε μαβρωιδις το ὠνόμά τοῦ παρησηα (;) κ(αι) ἀναστασης κ(αι) πάγονας κ(αι) ὀκανελος αὐτὰ τα τέσερα ὀνοματα ηνε παρησηας κ(αι) εγραψε κ(αι) δίο πρόθεσες πάναγιότη κ(αι) πάγονας⁵.

μῆνης Σαλαμίνος, αὐτόθι, σελ. 325 κῆξ. καὶ Πίν. Α'. Πρόκειται περὶ Ἐπιταφίον τῶν ἐτῶν 1583 καὶ 1779, μεθ' ὧν ὁ τῆς Στεμνίτσης ἔχει πολλὰ τὰ κοινά, καίτοι ἐν πολλοῖς εἰς τὸν τελευταῖον συναντῶμεν μίμησιν ἐκ παλαιότερων προτύπων, ἰδίᾳ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος. Περὶ τὸν Ἐπιτάφιον τοῦτον θέλωμεν ἐπανέλθει ἐν καιρῷ.

¹ Α. Ζάχου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 82. Ν. Κ. Μουτσοπούλου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 90.

² Συνθεστάτη λ. μετὴν σημασίαν ἔξοδα, δαπάνη. Βλ. Σκαρλάτου Δ. Βυζαντίου, Λεξικὸν ἐπίτομον, Ἀθήνησι 1839, σελ. 442-443, ἐν λ.

³ Χάριζι = μισθός, δαπάνη, ἔξοδος, συνώνυμος τῇ προηγουμένῃ τουρκικῇ λ. πανελληνίως χρησιμοποιουμένη καὶ εἰς δημοτικὰ ἔθματα. Βλ. Π. Παπαχριστοδούλου, «Θρακικά», τόμ. Γ' (1932), σελ. 316.

⁴ Ἡ λ. ἐνετική, obligado = ὑποχρεωμένος, ἰταλ. obligato, ἐξ οὗ ἑλλην. ῥῆμα ὀμπλιγάρω = ὑποχρεῶ, ὑποθηκεύω καὶ οὖσ. ὀμπλιγαρες = ὑποχρεωμένοι, ὑπόλογοι.

⁵ Τὸ σημείωμα τοῦτο, εἰς ὃ ὁ ἀρχοντας κυρ - Μαυραῖδῆς ὀνομάζεται «πρῶτος καὶ νέος ἐκτήτορας», διὰ τὴν δωρεάν μιᾶς ἀμπέλου μετὰ τοῦ ληνοῦ αὐτῆς εἰς τὴν

Στενὸν σύνδεσμον φαίνεται συνάψας ὁ Μαυροῦδης μετὰ τινος Κανέλου, ἀγνώστου ἐπωνύμου, υἱοῦ Παναγιώτη καὶ Παγώνας, οἵτινες μνημονεύονται εἰς τὸ ἀνωτέρω σημείωμα. Εἰς μνήμην τοῦ ἰδίου τούτου Κανέλου καὶ τῶν γονέων αὐτοῦ Παναγιώτη καὶ Παγώνας, ὁ Μαυροῦδης κατέβαλε τὰς δαπάνας τῆς ἀνιστορήσεως τοῦ νεωτέρου καθολικοῦ τῆς μονῆς Φιλοσόφου, ὡς ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῆς μονῆς¹. Ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι, ὅτι ὁ Μαυροῦδης εἰς τὰς ὑπ' αὐτοῦ γενομένας ἀφιερώσεις καὶ τὰ σχετικὰ συνεπεῖα αὐτῶν σημειώματα οὐδαμῶς ἀναγράφει τὴν σύζυγόν του. Δὲν εἶναι γνωστὸν δὲ ἂν ἐκ τοῦ μετὰ τῆς Πολυτιμῆς Καρακάλου γάμου του ἀπέκτησε τέκνα.

Εἰς τὴν ἀνακαινίσειν τοῦ καθολικοῦ τῆς παρὰ τὴν Βυτίαν μονῆς τῶν Ἁγ. Θεοδώρων, κατὰ τὸ ἔτος 1706, ἀνεφέρετο εἰς μὴ σωζομένην σήμερον ἐπιγραφὴν, ὅτι ἡ ἔξοδος τοῦ τοιχείου ἐγένετο παρὰ τῆς εὐγενεστάτης τιμίας ἀρχόντισσας Κυράτζας Εὐγένος Μαυραϊδίνας, ἐκ χώρας Στεμνίτζας². Ἡ ἀναφερομένη κυράτζα ἀρχόντισσα Εὐγένω Μαυραϊδίνα, ἐκ Στεμνίτζης, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ἄλλον πρόσωπον, εἰ μὴ σύζυγος τοῦ Μαυραϊδῆ. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι πρὸ τοῦ ἔτους 1706 ὁ Μαυραϊδῆς ἦλθεν εἰς δεύτερον γάμον. Ἄλλαι σχετικαὶ ἐπ' αὐτοῦ πληροφορίαι ἐλλείπουν.

Τὴν 1 Αὐγούστου 1720, ὁ Μαυραϊδῆς ἠγόρασεν ἀντὶ 15 γροσίων ἀπὸ τὸν Τριαντάφυλλον Φλιτηνὸν ἐκ τοῦ χωρίου Ράφτη (= Βλαχόρραφτη) τὸ χωράφι σὶς Ζελίβες (= ὄριον τοῦ παρακειμένου χωρίου Ἀτσιχλωσ), πρὸ τοῦ εἶχανε δομένο προικὸν οἱ Φαρμάκαῖοι. Τὸ σχετικὸν πωλητήριον εὐρίσκεται συνεσταχωμένον (φ. 95^α) ἐν τῷ κτητορικῷ κώδικι τῆς γορτυνιακῆς μονῆς Προδρόμου³ μετ' ἄλλων σχετικῶν ἐγγράφων, βεβαιούμενον διὰ τῆς ὑπο-

μονήν, εἶναι ἀξιόλογον διὰ τὴν ἱστορίαν αὐτῆς, διότι ἀξιόλογος εἶναι καὶ ἡ δωρεά. Εἶναι δὲ ἡ ἄμπελος αὐτῆ αὐτῆ ἡ περιέχουσα τὸν ληνόν, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἔλαβε χώραν τὸ ἠρωϊκὸν ἐπεισόδιον τῶν κλεφτῶν Κολοκοτρωναίων, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1806. Τάσου 'Αθ. Γριτσοπούλου, Ἡ παρὰ τὴν Δημητσάναν μονὴ Παναγίας τῆς Αἰμυαλοῦς, ἐν Ἀθήναις 1947, σελ. 38 κέξ.

¹ Εἰς ἄλλον ἐν φ. 34^β τοῦ κτητορ. κώδ. (ἀριθ. 141) τῆς μονῆς Φιλοσόφου ἀναγινώσκομεν: Ὁ Μαυροῦδης Φαρμάκης, ἐκ χώρας Στεμνίτζας Κανέλου, Παναγιώτη, παρρησία.

² Παν. Παπαζαφειροπούλου, Μεθυδριάς, ἐν Ἀθήναις, 1883, σελ. 86. Ὁ μικραῖτης σχολάρχης Π. Παπαζαφειρόπουλος, ὁ πολλαὶ καὶ καλὰ γράφας περὶ τῶν περὶ τὴν Βυτίαν, τὴν ἐν λόγῳ ἐπιγραφὴν εἶχεν ἀναγνώσει, κατὰ τὴν δήλωσίν του, πρὸ ἐξηκονταετίας ἀπ' ἧς τὴν ἐξέδωκεν, ἤτοι διαρκούσης τῆς ἐπαναστάσεως. Δὲν ἀποκλείεται ἐπομένως σφάλμα εἰς τὴν ἀνάγνωσιν. Ὡς πρὸς τὸ κυράτζα, ὑπόλειμμα βυζαντινόν, θηλυκὸν τοῦ κυρίτζης, κυρ-, βλ. Τ. Γριτσόπουλοσ, « Λαογραφία », τόμ. ΙΣ' (1956), σελ. 363.

³ Ἀπόκειται ἐν τῇ συλλογῇ Δημητσάνης. ὑπ' αὐξ. ἀριθ. 163. Βλ. Τ. Γριτσοπούλου, Κατάλογοσ τῶν χειρογράφων κωδίκων τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Σχολῆς Δημητσάνης, σελ. 93.

γραφήσ τῶν παπα - Δημήτρη Κηβοῦ, Κώστα Πασιάμου, Ρήγα Φαρομάκη καὶ Δημητρίου Τρεμπέλα. Ἄλλὰ τὸ κτῆμα τοῦτο, ὅπερ διὰ τῆς ἀνωτέρω ἀγοραπωλησίας ἐπανῆλθεν εἰς τὴν οἰκογένειαν Φαρομάκη, ὁ Μαυραϊδῆς μετ' οὐ πολὺ ἐπώλησεν εἰς τὴν μονὴν Προδρομοῦ. Παρὰ πόδας τοῦ ἰδίου τούτου πωλητηρίου ἰδιοχείρως ὁ Μαυραϊδῆς κατεχώρισε καὶ ὑπέγραψε τὸ σχετικὸν δόμολογον, δι' ὀλίγων ὡς ἑξῆς :

*† το ἄν ο θέν χόραφῆ τὸ ἐπούλησα σιὸν ἀγιὸν προδρομῶν καὶ // (μία φράσις δυσεὐμβλητος) τοῦ μπαλιη που ηγα αγορασμενο στον βαρδουβα και να μῆ νεκη κᾶνης να πηραξῆ τους πατέραις μη τε πεδη μον μητ αλος κανης και ἄν τους πηραξῆ κανης να αποκρένομε εγο ο ανο θεν μαβραιδης. και εδοσα τω παρον ης χηράς τον πατέρον για σηγουριτα¹ τους
μαβραιδῆς φαρματζῆς βεβεονο.*

Ἐκ τοῦ σημειώματος τούτου καταφαίνεται, ὅτι ὁ Μαυραϊδῆς ἀπέκτησε τέκνα, ἐν ἣ περισσότερα, διότι ἐν στίχῳ 3 ἀπαγορεύει εἰς πάντας, παιδί του ἢ ἄλλον τινά, νὰ διεκδικήσουν κυριότητα ἐπὶ τοῦ πωληθέντος πρὸς τὴν μονὴν Προδρομοῦ κτήματος. Προφανῶς ἡ ἀπόκτησις τέκνων ἐγένετο ἐκ τῆς δευτέρας συζύγου Εὐγένως.

Ἐνεκα τῶν δωρεῶν τοῦ Μαυραϊδῆ, γνωστῶν καὶ μῆ, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν θρυλικὴν καταστάσαν περιπέτειάν του καὶ τὴν ἐν γένει δρασίιν του, ὡς πασαῖ καὶ ἐξέχοντος Στεμνιτσιώτου, οὗτος ἀπέβη ἐξέχουσα φυσιογνωμία ἐν Γορτυνία, κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' καὶ ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῆς ἀγιογραφῆσεως τοῦ καθολικοῦ τῆς μονῆς Φιλοσόφου ὀνομάζεται *ἐντιμότητος καὶ λογιώτατος*. Οἱ σύγχρονοί του τὸν ἀπεκάλουν *κυρ - Μαυραϊδῆν*, διὰ πολὺν δὲ χρόνον καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ οἱ λαλοῦντες ὑπὸ τὸ βαπτιστικὸν Μαυραϊδῆς ἐνόουν τὸν Φαρομάκην, ἴσως δὲ αὐτὸς ὑπῆρξεν ἡ αἰτία νὰ ἐπικρατῆ εὐρέως τὸ βαπτιστικὸν τοῦτο εἰς τὴν περιφέρειαν², ὑπογράφων

¹ Ἡ λ. ἐκ τοῦ ἰταλ. *sicurita* = ἀσφάλεια. Ἐντεῦθεν καὶ τὰ λοιπὰ ἑλληνικά, αἰγουρος, αἰγουριά, αἰγουρεῦα κλπ.

² Εἰς διαφόρους ἀναγραφὰς γορτυνιακῶν κωδικῶν τῆς ἐν Δημητσάνῃ συλλογῆς εὐρίσκομεν τὸ ὄνομα ὡς ἑξῆς, προχείρως. Μαυραϊδῆς Κίτροκας καὶ Μαυραϊδῆς Πόγκας ἐκ Στεμνίτσης ΙΖ' αἰ. (Κῶδ. Φιλοσόφου 141, φ. 57^α, 61^β). Παπα - Μαυραϊδῆς Καπλάνης (αὐτόθι, φ. 81^α), Μαυραϊδῆς Μάγκας, ἀπὸ χωρίον Μάτεση (αὐτόθι, φ. 63^β), Μαυραϊδῆς Κανελόπουλος, ἐκ Καρυταίνης (αὐτόθι, φ. 63^β), Μαυραϊδῆς Ζενετόπουλος, ἐκ Στεμνίτσης, ἔτ. 1802 (Κῶδ. Προδρομοῦ, ἀριθ. 163, φ. 47^α), Μαυρουδῆς Πουλημένος, ἔτος 1728 (αὐτόθι, φ. 103^α), Μαυραϊδῆς Ψωμᾶς ἔτ. 1691 (αὐτόθι, φ. 149^α, ὅπου καὶ Ἀντώνης Φαρομάκης, ἐκ Στεμνίτσης) κλπ. Ἐπίσης ἀπαντᾷ καὶ ὡς ἐπώνυμον, π.χ. Παχούμιος Μαυραϊδῆς (κῶδ. Φιλοσ. 141, φ. 46^α), Ρωτίδα τοῦ Μαυροῖδῆ (αὐτόθι, φ. 81^α) κλπ.

ἀρχικῶς καὶ ὁ ἴδιος ἀνευ ἐπωνύμου. Τὸ πρῶτον τὴν ὑπογραφήν του εὐρίσκουμεν εἰς ἔγγραφον τῆς μονῆς Φιλοσόφου (φάκελ. Μονῆς Φιλοσ. ἔγγρ. ΙΖ' αἰ. ἀριθ. 3), ὅπερ εἶναι διαθήκη συντεταγμένη εἰς Ἀκοβαν, τῇ 12 Δεκεμβρίου 1694, ἐν ἣ τελευταῖος μεταξὺ τῶν μαρτύρων ὑπογράφει *μαβροῦδεις αποχοριο σεμνιτσα μαριτροτανοθε*. Ἐπὶ χρόνους ἱκανοὺς καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαυραϊδῆ, τὸ ὄνομά του κατήντησε τοπωνύμιον ἐκ τῶν κτημάτων αὐτοῦ. Οὕτως, εἰς ἔγγραφον ἀπὸ 17 Μαρτίου 1719 πωλητήριον, ἄμπελος εἰς θέσιν Καστανιά δριζεται *συναύλακα Ἀγιαννιώτικο καὶ Μαυραϊδόπουλον* (αὐτόθι). Εἰς ἄλλο ὅμοιον ἀπὸ 2 Φεβρ. 1727, ἀγρὸς εἰς Ἀτζίχωλον *σιτὸ Λιβάνι* δριζεται *συναύλακα τοῦ μοναστηρίου Ἀγιαννιοῦ καὶ τὸ ἄλλο μέρος πασιᾶ Μαυροῖδῆ*¹. Εἰς βραχεῖαν ἀφιέρωσιν ἀπὸ 10 Ἰουνίου 1746, καταχωριζομένην εἰς φ. 114^β τοῦ κτητ. κώδικος μονῆς Φιλοσόφου, ἀγρὸς εἰς θέσιν Λωβαπιδιά δριζεται πλησίον *τοῦ πασιᾶ Μαυραϊδῆ*. Εἰς πωλητήριον τοῦ μοναστηρίου τοῦ Προδρομοῦ (Κῶδ. 163, φ. 149^α), ἀπὸ 20 Αὐγούστου 1760, ἀγρὸς δριζεται *σιτὸ καλογερικὸ καὶ στοῦ Μαυραϊδῆ κοντά*. Ἐν καταγραφῇ κτημάτων τῆς ἰδίας μονῆς τῇ 5 Ἰουλίου 1819 (αὐτόθι, φ. 50^β), κτήματα δριζονται εἰς θέσιν *Ζελίβες καὶ τὸ κάτω μέρος ὁ πασιᾶ - Μαυραδῆς*, περαιτέρω *ἕως τὸν βράχο καὶ εἰς τοῦ πασιᾶ Μαυραϊδῆ*, ἄλλο δὲ κτήμα πάλαι *Παλαμηδαίκο*, κεῖται ἀπὸ τὸ ἕνα (μέρος) *χαντάκι ἕως εἰς τὸ ἄλλο τοῦ Καμινίου καὶ ἕως εἰς τοῦ Μαυραδῆ*.

Εἰς Στεμνίτσαν σήμερον οἱ κάτοικοι δεικνύουν τὴν πατρικὴν οἰκίαν τοῦ Μαυραϊδῆ, πλησίον τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγ. Παρασκευῆς, ἡ δὲ παράδοσις, οὐχὶ ἀπηλλαγμένη ὑπερβολῶν, ἀναφέρει περὶ τοῦ ἀνδρὸς πολλά. Ἰδιαιτέρας ἐξετάσεως χορῆζει τὸ θέμα τῆς ἀρχικῆς καταγωγῆς τῆς οἰκογενείας Φαρμάκη καὶ τῶν τυχόν σχέσεων μεταξὺ τῆς τῆς Στεμνίτσης καὶ τῆς τῆς Δημητσάνης, διότι ὄχι μόνον παλαιὰ εἶναι καὶ τῆς Δημητσάνης ἡ ὁμώνυμος οἰκογένεια, ἀλλὰ καὶ τοπωνύμιον μέχρι σήμερα *Στοῦ Φαρμάκη* ἀκούεται, ποῦ εἶναι ἱκανῶς παλαιόν, ἀπαντῶν π.χ. εἰς φ. 32^α τοῦ κώδ. 146 Μον. Αἰμναλοῦς τῇ 1 Ὀκτ. 1687 *Στοῦ Φαρμάτζη τὸ λάκκωμα*.

ΤΑΣΟΣ ΑΘ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

¹ Τ. Γριτσοπούλου, Πωλητήρια καὶ ἄλλα ἔγγραφα, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 144, ἔγγρ. 46, στ. 6-7.